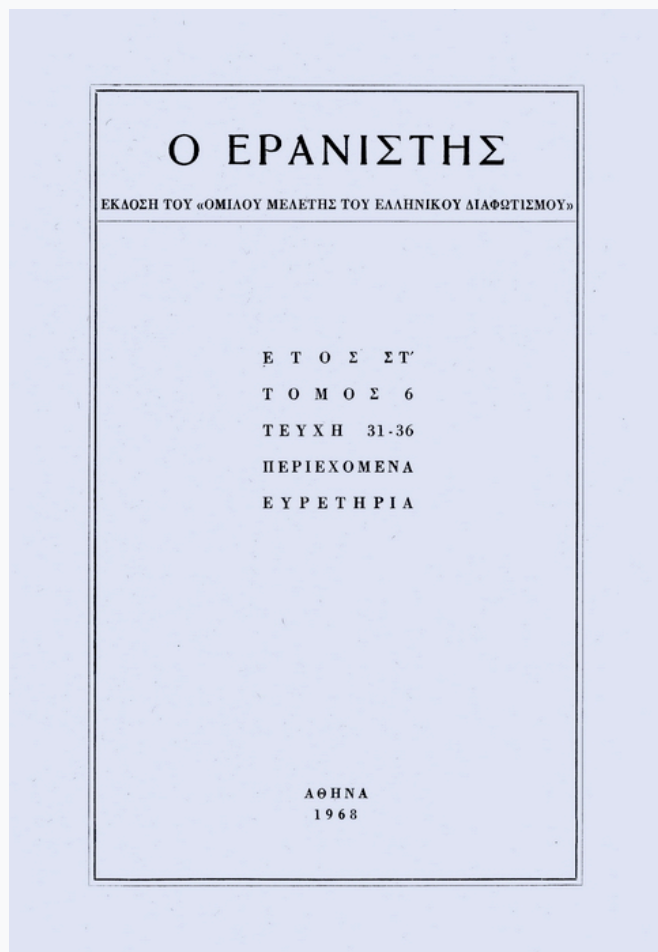

The Gleaner

Vol 6 (1968)

Ο «Νέος Ραψάκης»

Αικ. Κουμαριανού

doi: [10.12681/er.9441](https://doi.org/10.12681/er.9441)

Copyright © 2016, Αίκ. Κουμαριανού

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κουμαριανού Α. (2016). Ο «Νέος Ραψάκης». *The Gleaner*, 6, 1–18. <https://doi.org/10.12681/er.9441>

Ο “ΝΕΟΣ ΡΑΨΑΚΗΣ”

‘Ο «Νέος Ραψάκης» είναι τίτλος γνωστός στήν ἑλληνική φιλολογική ἔρευνα. ‘Ο ‘Α. Ζ. Μάμουκας, στήν βιογραφία τοῦ ‘Αθανασίου Παρίου,¹ ἀναφέρει τόν τελευταῖο ὡς τόν συντάκτη τῆς ἀνώνυμης καί ἀνέκδοτης αὐτῆς διατριβῆς πού ἀποσκοποῦσε νά ἀντικρούσει τόν συγγραφέα τῆς «‘Αδελφικῆς Διδασκαλίας» καί ὅσα ἐπιχειρήματα εἶχε αὐτός διατυπώσει ἐναντίον τῆς «Πατρικῆς Διδασκαλίας».²

‘Ο ‘Αθανάσιος Πάριος ἐδέσποσε, ὡς διδάσκαλος τῆς Σχολῆς τῆς Χίου, γιά περισσότερο ἀπό εἴκοσι χρόνια. Εἶναι γνωστό ὅτι οἱ Χῖοι, στήν τελευταία δεκαετηρίδα τοῦ 18ου αἰώνα, κατέβαλαν ἐπίμονες προσπάθειες γιά νά τόν πείσουν νά παραμείνει στήν Χίο καί νά διδάσκει στό σχολεῖο: τὰ διαβήματά τους εἶχαν εὐνοϊκή ἔκβαση καί ὁ Πάριος

1. Κ. Σάθας, *Νεοελληνική Φιλολογία...* 1868, 630 κέξ. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Μάμουκας ἔλαβε ὑπόψη του, ὅταν ἐσύνηξε τὸ βιογραφικὸ σχεδιάσμα τοῦ ‘Αθ. Παρίου, τὸ χειρόγραφο κείμενο: «‘Υπόμνημα ἀληθέστατον ὑπὸ ἀνωνύμου τινὸς περὶ τοῦ περιωνύμου καὶ αἰοδίου κυρίου ‘Αθανασίου τοῦ Παρίου», ἄ.τ., ἄ.ἔ. (Τὸ χειρόγραφο, μοῦ παρεχώρησε μαζὶ καὶ μὲ ἄλλο ἀνέκδοτο ὕλικὸ πού ἀναφέρεται στὸν Πάριο, ὁ κ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν θέση). Συνεπῶς ὅσα σημειώνει ὁ Σάθας, στήν ὑποσημείωση τῆς σελ. 630, ὅτι [ὁ Μάμουκας] «Τὴν ἀξιόλογον ταύτην βιογραφίαν τοῦ Παρίου κατ’ ἐπίμονον ἡμῶν αἵτησιν ἐσχεδίασεν ἐκ τοῦ προχείρου...» δὲν ἀνταποκρίνονται στὰ πράγματα. Παραβολὴ τῶν δύο κειμένων δὲν ἀφήνει καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Μάμουκας ἐβασίσθηκε στὸ «‘Υπόμνημα» προκειμένου νά συνθέσει τὴν βιογραφία τοῦ Παρίου· κάποτε χρησιμοποιοῖ φράσεις αὐτοῦσιες ἀπὸ τὸ πα-

λαιὸ αὐτὸ κείμενο.

2. *Διδασκαλία Πατρική, συντεθεῖσα παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου τῆς ἁγίας πόλεως ‘Ιερουσαλήμ κὺρ ‘Ανθίμου εἰς ὠφέλειαν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν νῦν πρῶτον τυπωθεῖσα δι’ ἰδίας δαπάνης τοῦ Παναγίου Τάφου, ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρὰ τῷ τυπογράφῳ Πογῶς ἐξ ‘Αρμενίων, 1798. ‘Αδελφικὴ Διδασκαλία πρὸς τοὺς εὐρισκομένους κατὰ πᾶσαν τὴν ‘Οθωμανικὴν ‘Επικράτειαν Γραικοὺς, εἰς ἀντίρρῃσιν κατὰ τῆς ψευδωνύμως ἐν ὀνόματι τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου ‘Ιεροσολύμων ἐκδοθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατρικῆς Διδασκαλίας. ‘Εν Ρώμῃ, ἐν ἔτει Α’ τῆς ‘Ελευθερίας (1798).- ‘Επανέκδοση τῆς «‘Αδελφικῆς Διδασκαλίας» ἐγίνε ἀπὸ τὸν Γ. Βαλέτα στὰ 1949. Γιά τὸ θέμα τῆς «Πατρικῆς» καὶ τῆς «‘Αδελφικῆς Διδασκαλίας» βλ. καὶ ὅσα ἀναφέρει ὁ Δ. Θερειανός, ‘Αδ. Κοραῆς, 1889, Α’, 306-319.*

ἀνέλαβε τὴν σχολαρχία τῆς Σχολῆς «... μέχρι τοῦ 1812... διδάσκων τὰ σχολαστικά λεγόμενα μαθήματα, ἤτοι τὴν Λογικὴν, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Μεταφυσικὴν καὶ τὴν Θεολογίαν...»¹

Ὡστόσο, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας λογίους στὸν ἀρχόμενον 19ο αἰώνα ἐδυσφόρησαν γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐπιτελοῦσε ὁ Πάριος τὸ διδακτικὸ τοῦ ἔργο.² Δὲν ἦταν μόνον προχωρημένος στὰ χρόνια—γεννημένος στὶς ἀρχὲς τῆς δευτέρας δεκαετηρίδας τοῦ 18ου αἰ. εἶχε φθάσει πιά τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὰ ὀγδόντα—, ἀλλὰ ἦταν ἰδίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἄνθρωπος πού, σὲ ὅλο τοῦ τὸν βίο στάθηκε πολέμιος σὲ κάθε νεωτερισμό, ὁ ἄνθρωπος πού θεωροῦσε ἐπιβλαβεῖς τὶς σπουδὲς στὴν Δύση, αὐτὸς ὅπου συνένταξε ἱκανὲς σὲ ἀριθμὸ καὶ βίαιες σὲ περιεχόμενο ἐπώνυμες, ἀνώνυμες ἢ καὶ ψευδώνυμες ἐριστικὲς διατριβές, στὶς ὁποῖες στόχοι τοῦ ἦταν οἱ «παπισταί», οἱ «ἄθεοι», ὁ «Βολταίρ», τὰ «μαθηματικά» κλπ.³ Ὅρισμένα ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ τοῦ Παρίου ἐφθασαν σὲ ἔντυπη

1. ἔ.ἀ., σημ. 1, 634.

2. Γιὰ τὴν σχολαρχία τοῦ Παρίου βλ. τὴν ἐργασία τοῦ Κ. Ἀμάντου, *Ἡ παιδεία εἰς τὴν τουρκοκρατουμένην Χίον, 1566-1822*, Ἑλληνικά, Γ', 1930, ἀπὸ 392, ἡ ὁποία ἐκυκλοφόρησε στὰ 1946, σὲ ἰδιαίτερο τόμο, μὲ τὸν τίτλο: *Τὰ γράμματα εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, 1566-1822 - Σχολεῖα καὶ λόγοι*, 18-32. Νεώτερο δημοσίευμα γιὰ τὸν Πάριο, ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ Ν. Ἑμμ. Ἀρκᾶ, *Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, 1722-1813*, 1960, εἶναι τοῦ Δ. Β. Οἰκονομίδου, *Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, 1721-1813*, δημοσιευμένο στὴν *Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν*, Α', 1961, 347-422. Βλ. ἐπίσης, Astérios Argyriou, *Spirituels Néo-Grecs, XVe-XXe siècles*, Namur 1967, στίς σελ. 103-113 τὸ κεφάλαιο Athanasios Parios, 1723-1813. Βασικὸ βοήθημα γιὰ τὸν Ἀθ. Πάριο παραμένει πάντα τοῦ Ἑμμ. Δ. Σαγκριώτη, *Ἱστορία τῆς ἐν Πάρῳ ἱερᾷ μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς Λογγοβάδας*, Πύργος 1926. Ὁ Κ. Θ. Δημαρχᾶς, στὴν ἐργασία του, *Ἀθανάσιος Πάριος - Ἀνέκδοτα κείμενα*, δημοσιευμένη στὸ περιοδικό «Ὁ Ἑρاني-

στής», Ε', 1967, 57-63, ἔχει διατυπώσει τὶς ἀκόλουθες κρίσεις γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Παρίου, οἱ ὁποῖες θεωρῶ ὅτι φωτίζουν καλὰ τὴν μορφή τοῦ σχολάρχου τῆς Χίου: «Ἐκεῖνα τὰ ὑποκοριστικά τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν ὁπαδῶν του, τὸ ἀρσενικὸν γράβδιον, τὸ σαθρὸν γερόντιον, μᾶς κάνουν νὰ ξεχνῶμε τὸ ἐπιβλητικὸ παράστημα τοῦ Παρίου. Δὲν εἶναι καθόλου γράβδιο ὁ δάσκαλος τῆς Χίου, οὔτε σαθρὸς φαίνεται ὡς τὰ ἔσχατα γερατιά του: ἀπὸ στερεὴ νησιώτικη γενιά, κρατιέται καλὰ, καὶ μένει ὡς τὰ στερνά του, μὲ τὴν δική του πάντοτε ἱεραρχία, ἀλλὰ προσκολλημένος σὲ ὅ,τι ἐνόμιζε πῶς ἦταν τὸ ἀνθρώπινο χρέος του. Δὲν εἶναι ἄσκησις, οὔτε ἀναχώρησις ἡ ζωὴ του, γεμάτη ἀπὸ κάθε λογῆς ἀγῶνες, ἀλλὰ καὶ φροντίδες...».

3. Κατάλογος τῶν ἔργων τοῦ Παρίου δημοσιεύεται στὸν Σάθα, ἔ.ἀ. 638-642. Οἱ βιβλιογραφικὲς αὐτὲς ἀναγραφές συμπληρώνονται στὰ νεότερα δημοσιεύματα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Πάριο. Ὁ «Ἀντίπαπας», 1785, ἐγράφηκε γιὰ νὰ παρουσιασθοῦν τὰ «... ἡρωϊκὰ παλαίσματα... τοῦ Μάρκου... Εὐγενικοῦ...

μορφή ενώ άλλα ξμειναν, για ποικίλους λόγους, ανέκδοτα ενόσω έζοϋσε ό συντάκτης τους και άργότερα.

ΊΑνάμεσα στα τελευταία συγκαταλέγεται και ό «Νέος Ραψάκης».

προμάχου και φύλακος τής άμωμήτου και άγιωτάτης Άποστολικής και πατρο- παραδότου όρθοδόξου πίστεως ήμων τών Γραικωv». Στην «Χριστιανική Άπο- λογία», 1798, (τό ζήτημα τής πατρό- τητας τής Χριστ. Άπολογίας ξεκαθα- ρίζει έντελώς χάρη στις δύο άναφορές του άνωvνμου βιογράφου του Παρίου και στις όποιες κατηγορηματικά μνη- μονεύει τόν Πάριο ως τόν συντάκτη του έργου) ό Πάριος σημειώνει, σ. 13, τά ακόλουθα : «... έσύνθεσα τό βραχύ τουτο βιβλιάριον κατά τών άθέων αυτών μάλλον ή έλευθέρων, όπου νά είναι τρόπον τινά, ώσαν ένα προφυλα- κτικόν Ιατρικόν, εις εκείνους όπου θείω έλέει άκόμι δέν έπιον τό Βολταιρικόν φαρμάκι...», ενώ στο «Άλεξίκακον Φάρ- μακον», ένα από τά τελευταία έργα του, τό όποιο έξεδόθη στα 1818, ύστερα από τόν θάνατο του, στηλιτεύονται επίσης οι άθεοι και ό Βολταίρος. Γνωστή έξάλλου, διάσπαρτη σε όλα τά κείμενά του, είναι ή γνώμη του Παρίου για τήν φιλοσοφία και τις έπιστήμες ή «Άντιφωνήσις», 1802, είναι τό κείμενο όπου διατυπώνονται έπικρίσεις εναντίον τών έπιστημών και εναντίον όσων πηγαίνουν στην Εϋρώπη για νά σπουδάσουν. Τις γνώμες του αυ- τές δέν παύει νά τις ύποστηρίζει πάντα. Σε πολυσέλιδο ανέκδοτο γράμμα του, χρονολογημένο στις 20 Ίουνίου 1803, προς τόν Νικόδημο Άγιορείτη, ό Πά- ριος έπικρίνει τόν παλαιό σύντροφό του, για τό έργο του Έγχειρίδιον Συμβουλευτικόν περι φυλακής τών πέντε αισθήσεων... και καρδίας, [Βιέννη;] 1801, θεωρώντας ότι αντιβαίνει τά καθήκοντα του ιερωμένου ή ένασχό- λησή του με θέματα έπιστημονικά και πάντως κοσμικού ενδιαφέροντος :

«...άλλά πότε και ποϋ έσπούδαξας» γράφει ό Πάριος «τήν θαυμασίαν ταύ- την ανατομικήν ; τάχα εις τό κολλέγιον τής Σκυροπούλας ότε έκείσε μετέβης μετά του άλήστου εκείνου Άρσενίου ; ή εις τήν Οϋνιβερσιτάν του Άθωνος ; άλλ' ω καλέ μοι κύρ Νικόδημε, μοναχέ, άσκητά, έρημίτα, τίς ή καινή μάλλον δέ κενή, και παράδοξος αύτη σου επίδειξις ; άλλά μη θορυβηθής. Έχω γε άφορμήν ευ- λογόν τε και δικαίαν, νά σε έλέγξω φιλι- κώς και νά παραστήσω κατά πρόσωπόν σου τήν άνοίκειον και πάντη ξένην σου ταύτην επίδειξιν...». Λίγα χρόνια άργό- τερα, σε ανέκδοτο κείμενό του, στο «Έγχειρίδιον άπολογητικόν προς τās δεινάς κατηγορίας τās κατά του συγγρα- φέως τής προεκδοθείσης 'Άντιφωνή- σεως' γενομένης υπό του Ιατροφιλοσό- φου Κυρίου Διαμαντή του Κοραή», (άχρονολόγητο άλλά προφανώς του 1809) έπιμένει στις άπόψεις του ότι ή εύρωπαί- κη έπιστήμη δέν ώφελεϊ τόν χριστιανό και ότι ή μελέτη τών Ίερών Κειμένων συνδυασμένη με τήν πίστη στην όρθοδο- ξία πρέπει νά είναι ή παντοτεινή επιδίω- ξή του : «... άλλά χωρίς τά θεία ταϋτα βιβλία, ούτε Χριστιανός ούτε χριστιανική πίστις άπλώς και εϋσέβεια εις τόν κό- σμον ήμπορεί νά εύρεθής με αυτά οι θείοι μάρτυρες πανταχού τής Οίκουμένης ως άσώματοι ήγωνίσαντο με αυτά έλαμψαν και τά άπειρα πλήθη τών άγεωμετρήτων άσκητών εξ ών ως και λήσταρχοι Αιθίο- πες έχρημάτισαν φωστήρες του νοητού τής Έκκλησίας στερεώματος και μέχρι τής σήμερα με αυτά οι παρ' ήμωv νή- πιοι μωρούς και ματαιόφρονas δείχνουσι, όλους τούς Καρτεσιους, όλους τούς Κο- περνίκους, όλους τούς Νεύθωνas». Βλ. και όσα σχετικά αναφέρει ό Μ.Κ. Στεφα-

‘Ο Μάμουκας τὸν μνημονεύει δύο φορές¹: «...ἐφιλοπόνησε [ὁ Πάριος] καὶ τὴν Χριστιανικὴν Ἀπολογία κατὰ τῶν ἀθέων καὶ τὴν Ἀντιφώνησιν κατὰ τῶν γῆινοφρόνων φιλοσόφων... καὶ ἕτερον προσέτι συντάξε πόνημα τὸν Ραψάνην, κατὰ τῶν παρεξηγούντων τὰ θεῖα ρητά».² Ἡ δευτέρα ἀναφορὰ τοῦ Μάμουκα —στὴν ὁποία γίνεται σωστὰ καὶ ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος Ραψάκης— βρίσκεται καταχωρισμένη στὴν ἀπαρίθμηση τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Παρίου, μὲ τὸν ἀριθμὸ 2, καὶ εἶναι ἡ ἀκόλουθη: *Νέος Ραψάκης*, ἥτοι Ἑλεγχος καὶ στηλίτευσις ἐν εἵδει ἀπολογίας γινομένη πρὸς τὰς παρὰ τινος τῶν Λιμπερτίνων ἀντιθέους βλασφημίας κατὰ τῆς εὐσεβῶς τε καὶ λίαν λυσιτελῶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προνοίας πρὸς πάντας τοὺς Χριστιανοὺς προεκδοθείσης *Πατρικῆς παραινήσεως*. Ἐκτοτε ὁ «Νέος Ραψάκης» μνημονεύεται ἀπὸ τοὺς μελετητὲς ὡς ἓνα ἐπὶ πλεόν ἔργο τοῦ Παρίου χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει γίνῃ ὡς σήμερα εὐρύτερα γνωστὸ τὸ περιεχόμενό του ἐφόσον χειρόγραφο ἄρτιο δὲν εἶχε ἐπισημανθεῖ.³

νίδης, στὸ ἔργο του, *Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως*, 1926, 18,20.

1. ξ.ἀ., σελ. 2, σημ. 1, 635, 641.

2. Καὶ αὕτῃ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μάμουκα φαίνεται νὰ ἔχει στηριχθεῖ στὸν ἀνώνυμο βιογράφο τοῦ Παρίου, ὁ ὁποῖος σὲ πρώτη μνεία συγκαταριθμεῖ τὸν Ραψάκη ἀνάμεσα στὰ ἔργα τοῦ Παρίου, ἐνῶ σὲ δεύτερη, πληρέστερη σημειώνει «...καὶ τὴν Χριστιανικὴν ἀπολογία, κατὰ τῶν ἀθέων ἐσύνθεσε, καὶ τὴν Ἀντιφώνησιν κατὰ τῶν γῆινοφρόνων φιλοσόφων θεοφρόνως ἀντεφώνησε, καὶ τὸν Ραψάκην, κατὰ τῶν παρεξηγούντων τὰ θεῖα ρητὰ εἰς ἀπάτην τῶν ἀπλουστέρων εὐσεβῶς καὶ κατὰ τὸ ἀληθινόν τους νόημα ἀντέθηκε...».

3. Ἡ Bibliothèque Nationale κατέχει ἀκέφαλο καὶ κολοβὸ χειρόγραφο τοῦ Νέου Ραψάκη βλ. *Catalogue des Manuscrits Grecs, troisième partie, Le Supplément Grec*, tome III, nos 901-1371, ἐπιμέλεια Ch. Astruc καὶ Marie - Louise Concasty, σελ. 64, ἀρ. 6. Τὸ χειρόγραφο τῆς Β.Ν. ἀρχίζει

ἀπὸ τὴν σελίδα [17] τοῦ χειρογράφου τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης, μὲ τις ἀκόλουθες λέξεις: «...μίαν διαστολήν...» καὶ τελειώνει στὴν σελ. [32] μὲ τις λέξεις: «...πρὸς τὰ ὑποκείμενα σώματα». Λεῖπουν δηλαδὴ οἱ 16 σελίδες τῆς ἀρχῆς καὶ οἱ 16 τοῦ τέλους. Διαφορὲς στὸ κείμενο δὲν παρατηροῦνται, ἐνῶ ὑπάρχουν διαφορὲς ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος κάθε σελίδας: ἡ ἀρχὴ π.χ. τῆς σελίδας [17] τοῦ χειρογράφου τῆς Β.Ν. εἶναι μέση σελίδας στὸ χειρόγραφο τῆς Γενναδείου· ἐπίσης ὁ ἐπίτιτλος *Νέος Ραψάκης*, ὁ ὁποῖος καταχωρίζεται στὸ χειρόγραφο τῆς Γενναδείου ἀπὸ τὴν σελίδα [25] καὶ ἀκολουθῶς, στὸ χειρόγραφο τῆς Β.Ν. ὑπάρχει ἤδη στὴν σελίδα [17]. Στὴν Β.Ν. ὑπάρχει καὶ ἓνα δεύτερο χειρόγραφο, προφανῶς μεταγενέστερο, στὸ ὁποῖο ἔχει ἀντιγραφεῖ τὸ ἴδιο μέρος τοῦ φυλλαδίου: ἀρχίζει δηλαδὴ καὶ αὐτὸ μὲ τις λέξεις «... μίαν διαστολήν...» ἀλλὰ τελειώνει μὲ τις λέξεις «... φυσικὰ ἢ ἀρετὴ...» ποὺ ἀντιστοιχοῦν μὲ τὴν σελίδα [31] στὸ χειρόγραφο τῆς Γενναδείου.

Τὸ ὄνομα «Νέος Ραψάκης» δίνει ὁ Πάριος στὸν συντάκτη τῆς «Ἀδελφικῆς Διδασκαλίας» γιατί —γράφει— ὅπως ὁ Ἀσσύριος στρατηγὸς τῆς Γραφῆς, ὁ Ραψάκης, ἐμίλησε στοὺς πολιορκημένους κατοίκους τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐκπροσωπώντας τὸν βασιλέα του Σενναχειρείμ, καὶ ἐχρησιμοποίησε τὴν ἰουδαϊκὴ γλῶσσα γιὰ νὰ τοὺς παρασύρει σὲ ἐπανάσταση ἐναντίον τῶν ἀρχόντων τους, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ὁ συγγραφέας τῆς «Ἀδελφικῆς Διδασκαλίας», ὡς Νέος Ραψάκης, μεταχειρίσθηκε τὰ κείμενα τῶν Γραφῶν γιὰ νὰ ἐξαπατήσει τοὺς συμπατριῶτες του καὶ νὰ τοὺς ὠθήσει σὲ ἀνταρσία.

Ἡ τύχη τοῦ χειρογράφου

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1806, ὁ Κοραῆς ἔπαιρνε, ἀπὸ τὴν Τεργέστη, τὸ ἀκόλουθο, ἀνώνυμο γράμμα¹:

Τῷ σοφοτάτῳ καὶ φιλογενεστάτῳ Ἰατρῷ Κοραῖ χაίρειν

Δύο νέοι γραικοί, φιλογενεῖς καί, χωρὶς νὰ σὲ γνωρίζουν αὐτοπροσώπως, φίλοι σου, ἰδόντες, καλὴ τύχη τὸ ἐγκεκλεισμένον συγγραμμάτιον, τὸ ὁποῖον πρὸς σκοτισμὸν μᾶλλον ἢ φωτισμὸν τῶν ἡμετέρων νέων ἀποβλέπει, τὸ ἀπεσπάσαμεν μὲ εὐμορφον τρόπον ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐκείνου, ὅστις διὰ προσταγῆς τοῦ συγγραφέως, ἔμελλε νὰ τὸ δώσῃ ἐδῶ εἰς τύπον. Σὲ τὸ στέλλουν λοιπόν, ὅχι διὰ νὰ χάσῃς τὸν πολύτιμον καιρὸν σου, συνθέτων τὴν ἀναίρεσίν του, ἀλλὰ νὰ λάβῃς μίαν ἰδίαν ἀπόδειξιν τῆς κακοτροπίας τῶν κακοδαιμόνων Καλογήρων (καὶ ἀφορμὴν νά..., διότι ποῖον ἄλλον παρὰ κακογῆρον πρέπει νὰ ᾔῃαι τὸ τοιοῦτον σύγγραμμα ;), οἵτινες προφασιζόμενοι τὴν διαφέντευσιν τῆς θρησκείας, σπουδάζωσι τὴν παντοτεινὴν δουλείαν καὶ ἀμάθειαν τοῦ ἡμετέρου γένους...

Ὁ Κοραῆς, περίεργος νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ταυτότητα τῶν δύο ἀνώνυμων ἐπιστολογράφων, γράφει, στὶς 15 Ἰουλίου, στὸν Ἀλέξανδρο Βασιλείου, ζητώντας τὴν βοήθειά του γιὰ τὴν λύση τοῦ μυστηρίου. Φυσικὰ κάνει λόγο καὶ γιὰ τὸ κείμενο τὸ ὁποῖο ἐσυνόδευε ἡ ἐπιστολή, σημειώνοντας: «Ἄν δὲν ἐλυπούμην τὴν δαπάνην καὶ τὴν ἐκ μέρους μου καὶ τὴν ἐκ μέρους σου, ᾗθελα συμβουλεύσῃ τὸν συγγραφέα [τῆς Ἀδελφικῆς Διδασκαλίας] νὰ σὲ πέμψῃ καὶ τὴν ἀνόητον ἀντίρρησην καὶ τὴν συνοδεύουσαν φρόνιμον ἐπιστολήν...»².

Ἐκτοτε, τοὺς ὑπόλοιπους μῆνες τοῦ 1806 καὶ στοὺς πρώτους τοῦ 1807, στὰ γράμματά του πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Βασιλείου, ὁ Κοραῆς

1. Ἀδ. Κοραῆς Ἀλληλογραφία, Νέα Ἑλληνικά Κείμενα, Β', 1966, 334.

2. ἔ.ἀ., 341.

ἀναφέρεται συχνὰ στοὺς ἄγνωστους ἀποστολεῖς τοῦ ἀντιρρητικοῦ κειμένου καὶ τῆς ἐπιστολῆς.¹ Τὸ μυστήριο ποὺ ἐκάλυψε γιὰ ἓνα σχεδὸν χρόνον τὴν ταυτότητα τοὺς θὰ ἀποκαλυφθεῖ ἀπὸ τὸν Ἰάκωβο Ρῶτα —τὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς δύο νέους—, μὲ τὸ ἀκόλουθο γράμμα πρὸς τὸν Κοραῖ χρονολογημένο στὶς 15 Αὐγούστου 1807:²

Ἐξοχώτατε κύριε Κοραῖ, ἀσπάζομαι ταπεινῶς τὴν δεξιάν σου Μὴ θανμάσης, Κοραῖ σοφώτατε, λαμβάνων ἐπιστολὴν ἀπὸ ἀνθρώπων, τὸν ὁποῖον δὲν εἶδας καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἴσως δὲν ἤκουσας ποτὲ λόγον κανένα. Καὶ ὅμως ὁ ἀνθρώπος οὗτος ἐκ νεαρᾶς του ἡλικίας σέβεται σε ὡς ἄλλον Σωκράτην καὶ σὲ ἀγαπᾷ ὡς ἰδίον του πατέρα καὶ ὡς γενναῖον συνεργάτην τῆς τεθλιμμένης Ἑλλάδος....

Ἐπειδὴ ἔπescen ὁ λόγος περὶ τοιούτων φίλων, ἄκουσον, φιλογενέστατε Κοραῖ, καὶ αὐτὴν μου τὴν ἐξομολόγησιν, διὰ νὰ ἐλαφρώσω τὴν καρδίαν μου ἀπὸ αὐτῆν. Πρὸ τεσσάρων σχεδὸν χρόνων ἦλθον ἐδῶ ἐπαγγελλόμενος τὸν πραγματευτήν. Κατὰ τὸν ἴδιον αὐτὸν καιρὸν καὶ διὰ τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα ἐφθασαν ἐδῶ οἱ δύο σύντροφοι, ὁ κύριος Γεώργιος Πιτζιπιὸς φίλος σου καὶ ὁ κύριος Παντιάς Ράλλης υἱὸς τοῦ μακαρίτου Ἀμβροσίου Ράλλη, γένος λαμπρὸν καὶ πλούσιον τῆς Χίου. Μὲ αὐτὸν τὸν νέον Ράλλην ἀπὸ τότε ἐφιλιώθην καὶ μέχρι σήμερον ζῶμεν ὡς ἀδελφοί, διότι εἶναι νέος... (διὰ νὰ μὴ σὲ διηγοῦμαι ὅλα του τὰ προτερήματα) ἄξιός τῆς ἀγάπης σου.... Ὁ νέος οὗτος συμπατριώτης σου Ράλλης εἶναι ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας ἐκείνου, ὅστις ἤθελεν ἐκδόσει εἰς τύπον τὴν ραφωδίαν τοῦ Νέο υ Ρα ψ ά κ η, τὴν ὁποῖαν σ' ἐστείλαμε μὲ μίαν ἀνώνυμον ἐπιστολὴν γραμμένην κατὰ τὴν 20 Ἰουνίου 1806.

Ὁ Κοραῖς, σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Βασιλείου —15 Σεπτεμβρίου 1807— τὸν πληροφορεῖ γιὰ τὴν ταυτότητα τῶν δύο ἀνωνυμογράφων «... Ὁ καλὸς Ρῶτας τῆς Τεργέστης ἀνεκαλύφθη τέλος πάντων δι' ἐπιστολῆς του... καὶ ὁμολογεῖ ὅτι αὐτὸς εἶχε πέμψει τὸ ἀντιφιλοσοφικὸν φλυᾶρημα τοῦ χηνῶδους Καπουκίνου... "Ἀμποτε νὰ εἶχε πέση εἰς χεῖρας του πρὶν τυπωθῇ καὶ ἡ Ἀ ν τ ι φ ὶ ν η σ ι ς !», ἐνῶ σὲ ἄλλο γράμμα του, πρὸς τὸν Ἰάκ. Ρῶτα —6 Μαρτίου 1808— τὸν εὐχαριστεῖ, ἐπειδὴ «ἐπνίξατε εἰς αὐτὰ τὰ σπάργανα τὸ χηνῶδες γέννημα τοῦ ἀρσενικοῦ γραϊδίου. Σὰς εὐχαριστῶ, ὅχι προσωπικῶς δι' ἐμέ, ἀλλὰ διὰ τὴν τιμὴν τοῦ γένους, τὴν ὁποῖαν ἐφροντίσατε, σκεπάζοντες, ὡς καλὰ τέκνα τῆς

1. ἔ.ἀ., 341, 353, 408.

2. ἔ.ἀ., 410-411.

Ἑλλάδος, τὴν γύμνωσιν τῆς πατρίδος... Ἀνέγνωσας ἴσως τὸ *Journal de l'Empire* τῆς 20 Ἰανουαρίου τὸ ἐν Παρισίοις ἐκδιδόμενον, καὶ εἶδες μὲ θλίψιν σου (δὲν ἀμφιβάλλω) μὲ πόσῃ ἀναίδειαν καὶ κακίαν, λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ ἄλλο χηνῶδες γέννημα παρόμοιον, ἔσυρε τὸ γένος ὅλον εἰς τὰ πηλὰ εἰς ἀπὸ τοὺς ἐφημεριδογράφους...».¹

Δὲν εἶναι περίεργο ὅτι ὁ Κοραῆς ἀφήνει ἀσχολίαστο τὸ κείμενο ποῦ τοῦ ἔστειλαν ὁ Ρώτας καὶ ὁ Ράλλης, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποσιωπᾷ καὶ στὰ ἐπόμενα χρόνια τὴν ὑπαρξή του. Ἀκρῶς εὐαίσθητος σὲ ὅ,τι θεωροῦσε ὅτι ἔθιγε «τὴν τιμὴν τοῦ γένους», προσεκτικὸς πάντα στίς κρίσεις τῶν ξένων γιὰ τὸν ἑλληνισμό, προσπαθεῖ, ὅσο μπορεῖ, νὰ σταματᾷ κάθε τί ποῦ θὰ μπορούσε νὰ προκαλέσει ἄδικα καὶ δυσμενῆ σχόλια γιὰ τὴν κατάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Ἐτσι, παίρνοντας στὰ χέρια του τὸν Νέο Ραψάκη, εἶναι ἱκανοποιημένος καὶ μόνο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἐτελεσφόρησε ἡ προσπάθεια τοῦ Παρίου νὰ τυπωθεῖ καὶ νὰ διαδοθεῖ εὐρύτερα τὸ πόνημά του.²

1. ἔ.ἀ., 415,443. Ὁ Κοραῆς ἀναφέρεται σὲ ἔντονα ἀνθελληνικὸ κείμενο τοῦ Malte-Brun, στὸ ὁποῖο ὁ συντάκτης παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ *Voyage* τοῦ Μπαρτόλντυ, διατυπώνει ἀκρῶς δυσμενεῖς γιὰ τοὺς Ἕλληνες κρίσεις μεταξὺ ἄλλων ἀναφερόμενος στὴν Ἀντιφώνησιν τοῦ Παρίου, παραθέτει τὰ ἀκόλουθα: *Les Turcs ne persécutent point ceux de leurs sujets qui voyagent en Europe pour leur instruction; c'est un moine grec qui, dans un misérable pamphlet rapporté par Bartholdy, menace de la damnation éternelle ceux qui envoient leurs enfans étudier dans les universités d'Allemagne*.

2. Ὁ Κοραῆς, στὰ Προλεγόμενα τοῦ Ἰσοκράτη (τόμ. Α', 1807, β', λζ'), θὰ δώσει τὴν ἀπάντησή του στὸν γερμανὸ περιηγητὴ Μπαρτόλντυ, γιὰ τὶς ἄδικες κρίσεις του ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τις ὁποῖες κατεχώρισε στὸ βιβλίον του *Voyage en Grèce fait dans les années 1803 et 1804*, Παρίσι 1807, (ἡ περικοπὴ ποῦ ἀναφέρεται στὴν Ἀντιφώνησιν τοῦ Παρίου βρίσκεται στὴν σελ. 60

κἑξ. Καὶ ὁ Κοδρικᾶς, καθὼς εἶναι γνωστὸ ἐδημοσίευσε, γιὰ τὸ ἴδιο θέμα, τὶς *Observations sur le Voyage en Grèce...* par J.L.S. Bartholdy, Παρίσι 1808, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ *Magasin Encyclopédique*). Στὸ ἴδιο κείμενο ὁ Κοραῆς θὰ ἀπαντήσῃ καὶ στὸν Πάριο ποῦ, μὲ τὴν «Ἀντιφώνησιν» ἔδωσε ἀφορμὴ στὸν «κατήγορο τοῦ γένους» νὰ ἐξαπολύσῃ τὸ φαρμάκι του ἐναντίον τοῦ ἑλληνισμοῦ. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἀλ. Βασιλείου τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1807 (NEK, Β', 435), ὁ Κοραῆς θὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ κίνησις γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς παιδείας μέσα στὸν ἑλληνισμό ἔχει πιά μπεῖ σὲ τέτοιο δρόμο ὥστε τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τὴν σταματήσῃ. Θεωρεῖ ἄλλωστε ὅτι ἀκόμη καὶ κείμενα ὅπως αὐτὰ τοῦ Παρίου χαρακτηρίζουν καὶ ἐπιβεβαιώνουν αὐτὴ τὴν κίνησις: «Καὶ αὐτὸ τοῦ Ναθαναήλ τὸ ἀντιρρητικὸν δείχνει εἰς τοὺς ἔχοντας ὀφθαλμοὺς τὴν κίνησιν ταύτην...». Στὰ Προλεγόμενα τοῦ Ἰσοκράτη θὰ διατυπώσῃ ἐξάλλου καὶ τὶς ἀνησυχίες του ὡς πρὸς διάφορα θέματα ποῦ ἀπασχολοῦσαν τὸν ἑλληνικὸ κόσμον, ὅπως τὸ θέμα τῶν πωλήσεων τῶν ἑλλή-

Σύμφωνα λοιπόν με τις υπάρχουσες ως σήμερα ένδειξεις, το χειρόγραφο αυτό έργο του Παρίου, το οποίο είχε συντάξει μετά την άνοιξη του 1805, δέν έφθασε ποτέ σέ έντυπη μορφή.¹ Είναι πιθανό ότι ό Πάριος, ύστερα μάλιστα από την επίθεση του Κοραή έναντίον του στα Προλεγόμενα του 'Ισοκράτη,² προτίμησε νά μήν συνεχίσει τις έέργειές του γιά νά δημοσιευθεί ό Νέος Ραψάκης· ίσως προέκρινε πώς γιά κείνην την στιγμή τουλάχιστον θά ήταν καλύτερα νά μήν γίνει εύρύτερα γνωστό τό έντονα αντικοραϊκό αυτό φυλλάδιο. Για τόν σκοπό αυτό άλλωστε συντάσσει άπαντητικό στα Προλεγόμενα του 'Ισοκράτη

νικῶν χειρογράφων (σ. λδ' - λθ') γιά τό όποιο θά προβάλει χρήσιμες ύποδείξεις. Θά άναφερθεί έπίσης και σέ άλλα και-ρια ζητήματα, θά υπερασπισθεί «την τιμήν του γένους», και θά καταλήξει στις ακόλουθες σκέψεις (σ.ρβ'): «Και αύτη είναι ή περί της άναγενήσεως της 'Ελλάδος γνώμη μου, την όποία ως άπαραίτητόν μου χρέος, όσάκις ή χρεία τό κά-λέσει, δέν θέλω παύσειν νά φωνάζω πρὸς τοὺς φίλους τῆς 'Ελλάδος. Πρὸς δὲ τοὺς, ὅσοι σπουδάζουν ν' άπομακρύνωσι τό γένος από τὰς επιστήμας, με πρόφασιν ότι αἱ επιστῆμαι μακρύνουσιν από την θρησκείαν, λέγω ότι αν ήτο δυνατόν τοι-ούτον άποτέλεσμα νά γεννηθῇ ποτ' άπ' αὐτάς, διά τοῦτο περισσότερον πρέπει νά φοβῆται ὅστις έχει νοῦν ὅσα κακά είναι καλή νά γεννήσῃ ή άπαιδευσία. Και τοῦτο μόνον τελευταῖον λέγω· οὐτ' ὀρεξιν οὔτε καιρὸν έχω νά πολεμῶ τοὺς υπερασπιστάς και συνηγόρους τῆς βαρβαρότητος. Και ὅσα εἶπα πρὸς αὐτοὺς, μετὰ χαρᾶς ήθελα τὰ σιωπήσειν, εάν ὁ κατά τῆς παιδείας πόλεμος αὐτῶν δέν άνοιγε και πάλιν τὰ μόλις κλεισθέντα στόματα τῶν κατηγόρων του γένους». Έκτενέστερα γιά τό θέμα τῶν «κατηγόρων του γένους» βλ. την έργασία του Έμμ. Φραγκίσκου, *Δύο «κατηγοροὶ του γένους»: C. de Pauw (1738) και J.S. Bartholdy (1805)*, δημοσιευμένη στον τόμο «Περιηγήσεις στον ελληνικό

χώρο», 1968, 51-66, ιδίως στις σελ. 58,60. 'Ο Κ. "Αμαντες στο δημοσίευσμά του, 26-27, γράφει τὰ ακόλουθα γιά την 'Αντιφώνηση και τόν συντάκτη της: «...είναι χαρακτηριστικόν ότι ό Πάριος εξέδωσε με ψευδώνυμον την «'Αντιφώνησιν», ή όποία στηρίζεται επί άπιστεύτου συγχύσεως τῶν πραγμάτων. Έξ ίσου συγκεχυμένα είναι και άλλα βιβλία του Παρίου, τό 'Αλεξίκακον φάρμακον...και άλλα...».

1. Θεωρώ ότι από παραδρομή ό άνώ-νυμος βιογράφος του Παρίου έσημείωσε τόν Νέο Ραψάκη ανάμεσα στα τυπωμένα έργα του τελευταίου «...και εις τό κοινόν τὰ πάντα εξέδωκε». 'Υ-πάρχει βέβαια πάντα ή πιθανότητα νά είχε φθάσει στον τύπο και νά μήν είχε διασωθεί αντίτυπό του, ὅπως έχει συμβεί με άλλα μαχητικά φυλλάδια· ωστόσο τό νέο χειρόγραφο του Ραψάκη περιέχει μιάν ένδειξη που έπιβεβαιώνει την εικα-σία ότι τό έργο του Παρίου παρέμεινε άνέκδοτο στην πρώτη μορφή του.

2. "Όσα έγραψε ό Κοραής γιά την «'Αντιφώνηση» και τόν συντάκτη της δείχνουν τόν κλονισμό που αισθάνθηκε διαβάζοντας τοὺς «χλευασμούς» του Bartholdy έναντίον ὅλου του έθνους, τοὺς όποίους προκάλεσε «'Ο καταποντι-στής οὗτος, ὅστις έδωκεν άφορμήν εις τοὺς κατηγόρους τῶν Γραικῶν ν' άνοί-ξωσι πάλιν τὰ στόματα...» ('Ισοκρά-

ἀπολογητικό κείμενο, ὑπερασπίζοντας τὶς ἀπόψεις τοῦ «Ναθαναήλ Νεο-καισαρέως» καὶ ἀντικρούοντας τὶς ἐναντίον του κατηγορίες τοῦ Κοραΐ. Σὲ τοῦτο τὸ κείμενο ἐπιχειρεῖ νὰ φανεῖ διαλλακτικὸς, ἀποκαλεῖ τὸν ἀντίπαλό του «ὁ σοφὸς Κοραΐς», «ὁ σοφώτατος», ὁ «φιλόλογος ἄριστος μόνος ἄξιος νὰ ὀνομάζεται ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γενεᾷ ἄλλος Πλούταρχος», κλπ. Γιὰ μιὰ φορά, στὰ τέλη τοῦ βίου του, ὁ Πάριος φαίνεται νὰ ἔχει ἀφήσει, ὅς εἶναι καὶ προσωρινά, τὴν ἔντονη ἐριστικὴ διάθεση, τὸ δὲ καὶ ἄκομψο λεξιλόγιο ποὺ συνήθως κυριαρχοῦσαν στὰ ἀντιρρητικά του δοκίμια. Ὑπεραμύνεται ἐξ ἄλλου τοῦ «πτωχοῦ Ναθαναήλ», τὸν ὁποῖον παρουσιάζει ὅτι ἔχει κιόλας περάσει στὴν «ἀίδιον ζωὴν», προσθέτοντας ὅτι ὁ Ναθαναήλ δὲν εἶναι «...τοιοῦτος καθὼς ἀνωτέρω ὁ φιλόσοφος τὸν ἀπεφάσισεν ὀνομάζωντάς τον βωμολόχον καὶ καταποντιστὴν καὶ ἀσεβῆ καὶ ἄλλα παρόμοια δύσφημα...».¹

Τὸ νέο χειρόγραφο

Χειρόγραφο πλῆρες τοῦ Νέου Ραψάκη ἀπέκτησε πρόσφατα ἡ Γεννάδειος Βιβλιοθήκη².

Περιγραφή: Χάρτ. 019x013, φφ. 24. Τὸ χειρόγραφο εἶναι ἀστάχωτο καὶ τὸ ἀποτελοῦν δύο τετράδια ἀπὸ 12 φύλλα τὸ καθένα. Ἡ γραφὴ τοῦ πρώτου τετραδίου, ἡ ὁποία εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν γραφὴ τοῦ δευτέρου, εἶναι πιὸ εὐανάγνωστη. Ἡ κατάστασις τοῦ χειρογράφου εἶναι καλὴ. Στὴν σελίδα τοῦ τίτλου ὑπάρχουν οἱ ἀκόλουθες ἀναγραφές :

ΝΕΟΣ ΡΑΨΑΚΗΣ

ἦτοι

Ἐλεγχος καὶ στηλίτευσις, ἐν εἵδει ἀπολογίας γινομένη, πρὸς τὰς παρὰ τινος τῶν λιμπερτίνων, ἀντιθέτους βλασφημίας γενομένης κατὰ τῆς εὐσεβῶς καὶ λίαν λυσιτελῶς, ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προνοίας, πρὸς πάντας τοὺς χριστιανούς, προεκδοθείσης πατρικῆς παραινέσεως.

ὦ τινι

καὶ ἐτέρων δυοῖν ἰσοδυνάμων προστεθέντων, ἐν ἀποτελέσθῃ τοῦ λόγου

της, ἔ.ἀ., σ. 7, σημ. 2, λζ').

1. ἔ.ἀ., σελ. 2, σημ. 3. Τὸ κείμενό του ἐπιστέλλει ὁ Πάριος στὸν «πεφιλημένον κὺρ Δαμιανόν» τὸν ὁποῖον εὐχαριστεῖ γιὰ τὶς δύο κοραϊκὲς ἐκδόσεις ποὺ τοῦ ἔστειλε, τὸν Πρόδρομο τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ τὸν πρῶτο

τόμο τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης.

2. Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ αὐτῇ τῇ θέσει τὸν διευθυντὴ τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης, καθηγητὴ Francis Walton, ποὺ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ παρουσιάσω τὸ χειρόγραφο.

φραγγέλιον, δι' οὗ μετὰ τῆς προσηκούσης αἰσχύνης, πόρρω τῆς τῶν πιστῶν ὁμηγύρεως ἀποβάλλοντας, οἱ πάντῃ ἀναιδῶς καὶ ἀσεβῶς, τὰς θείας στρεβλοῦντες γραφάς.

Καὶ ταῦτα νῦν πρῶτον τύποις ἐκδίδονται ὑπὸ τινων θεοφιλῶν ἀνδρῶν, πρὸς κοινὴν τῶν πιστῶν ὠφέλειαν

Ἐν Λειψία τῆς Σαξωνίας αἰγιῶ

Ἐπίγραμμα

Δελτάριον τόδε (ὡς φασι) κῦμ' ὑπο πρὶν κυρβέν

αἴης ἐς φῶς ἀνδύσαν αἴφνης, τοῖσι φάνη ἄορ δέξυ.

Στὸ verso ἐξάλλου τῆς σελίδας τίτλου ὑπάρχει καταχωρισμένος ὁ ἀκόλουθος τίτλος :

Νέος Ραψάκης

ἦτοι

Ἐλεγχος τῆς ἀντιχρίστου, κατὰ τῶν θείων γραφῶν συκοφαντίας, πρὸς ἐρεθισμόν τῶν ἀπλουστερῶν ἐν εἵδει ἀντιρρήσεως μεθοδευθείσης, παρὰ τινος τῶν νέων λιμπερτίνων κατὰ τῆς πατρικῆς διδασκαλίας, καὶ χάριν ἀσφαλείας προεκδοθείσης τῶν χριστιανύμων λαῶν.

Φαίνεται ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ ἀρχικὸς τίτλος τοῦ φυλλαδίου προτοῦ νὰ περιληφθοῦν γιὰ ἔκδοση καὶ οἱ δύο ἄλλες ἐργασίες. Ἐνισχυτικὸ σ' αὐτὴ τὴν ἄποψη μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐδῶ, σωστά ἀναφέρεται ἡ «Πατρικὴ διδασκαλία» καὶ ὄχι ἡ Πατρικὴ παραίνεσις, ὅπως στὸν τίτλο τῆς πρώτης σελίδας. Ἀπὸ τὸ φ. 13^r, καταχωρίζεται στὸ μέσο ἄνω μέρος κάθε σελίδας ἡ κεφαλίδα : Νέος Ραψάκης.

Πρὶν προχωρήσω γιὰ νὰ παρουσιάσω τὸ περιεχόμενον τοῦ φυλλαδίου θὰ ἤθελα νὰ συνοψίσω τίς ἀκόλουθες παρατηρήσεις ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῆς σελίδας τοῦ τίτλου : πρῶτα ὅτι ὁ Νέος Ραψάκης ἐπρόκειτο νὰ συνεκδοθεῖ μὲ δύο ἄλλα ἔργα, ἀνέκδοτα ἐπίσης, τοῦ Παρίου, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν ἓνα σύνολο μὲ κείμενα συγγενικοῦ περιεχομένου : ἀπ' αὐτὰ τὸ ἓνα θὰ ἦταν τὸ «Φραγγέλιον δι' οὗ μετὰ τῆς προσηκούσης αἰσχύνης πόρρω τῆς τῶν πιστῶν ὁμηγύρεως ἀποβάλλονται οἱ πάντῃ καὶ ἀναιδῶς καὶ ἀσεβῶς τὰς θείας στρεβλοῦντες γραφάς»¹ καὶ τὸ ἄλλο, πιθανῶς, τὸ «Ἀλεξίκακον Φάρμακον ἦτοι πνευματικὸν ἐγχειρίδιον» τὸ μόνον ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ ποὺ ἐτυπώθηκε ἀργότερα, στὰ 1818.² Δεύτερον ὅτι ἡ δημοσίευση θὰ γινόταν στὰ 1813, μὲ τὴν φροντίδα «θεοφιλῶν

1. Βλ. Κ. Σάθας, ἑ.ἀ., τὴν ἀναγραφή 3, 641.

2. Τὸ «Ἀλεξίκακον» εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν ἀνώνυμο βιογράφου του, τὸ τελευ-

ἀνδρῶν», μαθητῶν καὶ ὁπαδῶν τοῦ Παρίου, ἴσως ὡς μνημόσυνο στὴν μνήμη του: ὁ θάνατος τοῦ Παρίου, κατὰ τὸν ἀνώνυμο βιογράφο του, συνέβηκε στὶς 24 Ἰουνίου τοῦ 1813. Τρίτον, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα ποὺ ἔχει προστεθεῖ προφανῶς στὸν τίτλο: «Δελτάριον τόδε (ὡς φασι) κῦμ' ὑπὸ πρὶν κρυβέν...» ἀναφέρεται στὴν ἐξαφάνισή τοῦ πρώτου χειρογράφου τοῦ Νέου Ραψάκη. Ὅσο γιὰ τὴν φράση «Καὶ ταῦτα νῦν πρῶτον τύποις ἐκδίδονται» ἐπιμαρτυρεῖ γιὰ τὸ ὅτι ὁ «Νέος Ραψάκης» δὲν εἶχε τυπωθεῖ τὴν ἐποχὴ, ὅπου τὸν ἔγραψε ὁ Πάριος, δηλαδὴ 1805-1806, ὅπως ἐξάλλου δὲν ἔφθασε στὸν τύπο οὔτε καὶ στὴν δευτέρῃ αὐτὴ μορφὴ του.¹ Ἡ ἀνέυρεση τῶρα τοῦ νέου χειρογράφου ἀποκαθιστᾷ τὰ πράγματα σχετικὰ καὶ μὲ τὴν χρονολογία τοῦ ἔργου καὶ μὲ τὸ περιεχόμενό του.

Τὸ φυλλάδιο ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα δύο μέρη :

1) «Ὑπόθεσις, εἴτε δῆλωσις τοῦ παρόντος λόγου, δηλαδὴ τοῦ ἐλέγχου», φφ. 2 - 3.

2) «Διήγησις τῶν κατὰ τὸν Ραψάκη», φφ. 3 - 24.

Καθὼς δηλώνεται καὶ στὸν τίτλο, ἐγράφηκε μὲ σκοπὸ νὰ στηλιτεύσει τὸν συντάκτη τῆς «Ἀδελφικῆς Διδασκαλίας» (τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ δὲν μνημονεύεται πουθενὰ μέσα στὸ κείμενο), ὁ ὁποῖος ἀπετόλμησε μὲ τὸ κείμενό του αὐτό, χρησιμοποιοῦντας, ὁ «πικρὸς συκοφάντης», τὰ Ἱερὰ Κείμενα, νὰ ἀντικρούσει τὸν συγγραφέα τῆς «Πατρικῆς Διδασκαλίας» καὶ τὰ ἐπιχειρήματά του γιὰ τὸ χρέος τῶν χριστιανῶν ὑποδούλων νὰ παραμένουν πιστοὶ καὶ ὑπάκουοι στὸν «δεσπότην» τους, τὸν Σουλτάνο· καὶ ἐπίσης νὰ παροτρύνει τοὺς συμπατριῶτες του σὲ «ἀνθίστασιν» ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας ὥστε νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν τους. Θεωρῶ σκόπιμο νὰ παραθέσω αὐτοῦσιο τὸ σύντομο κείμενο τῆς «Ὑποθέσεως» ἐπειδὴ μέσα σ' αὐτὸ ὁ Πάριος ἀνατρέπει στὸ ἱστορικὸ ποῦ

ταῖο ἔργο ποὺ ἐσύνταξε ὁ Πάριος : «... ὅθεν καὶ ἐσύνθεσεν ἓνα ἐγχειρίδιον καὶ ὄνομα τοῦ ἐπέθηκεν Πνευματικὸν Ἀλεξίκακον, μὲ τὸ ὁποῖον ἀγωνιζόμενος ὁλκίς δυνάμεσι κατὰ τοῦ ἀθεωτάτου Βολταῖρ, καὶ τῶν ἐκεῖνου ἀφρόνων ὁπαδῶν, στηρίζει τοὺς εὐσεβεῖς εἰς τὴν ἀγιωτάτην πίστιν ἡμῶν, καὶ τοὺς παρατραπέντας καὶ εἰς τὸ βράθρον τοῦ βολταιρισμοῦ πεσόντας, καλεῖ εἰς ἐπιστροφὴν καὶ ἐπίγνωσιν...». Μόλις ἐτελείωσε τὸ «Ἀλεξίκακον» ὁ Πάριος ἄρχισε μιὰ νέαν συγγραφὴν τὴν ὁποία δὲν ἐπρό-

φθασε νὰ τελειώσῃ ἐξαιτίας τῆς «ἀποπληξίας», ποὺ σὲ ὀλίγο καιρὸ τὸν ὀδήγησε στὸν θάνατο· εἶναι, συνεπῶς, θεμιτὸ νὰ ποῦμε ὅτι τὸ τρίτο φυλλάδιο τῆς σειρᾶς ἦταν τὸ «Ἀλεξίκακον».

1. Ὁ Ἀ. Ἀργυρίου, εἶναι ὁ μόνος ποὺ ἀναφέρει ἔκδοσιν τοῦ Νέου Ραψάκη : στὴν ἐργασία του, ἔ.ἀ., 104, γράφει τὰ ἀκόλουθα, «Alors Athanasios publie ouvertement cette fois-ci son Néos Rapsakis...» χωρὶς ὅμως νὰ δίνει συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὸ ποῦ εἶδε τὸ περιζήτητο αὐτὸ φυλλάδιο.

ἐπροκάλεσε τὴν δημοσίευσή τῆς «Πατρικῆς Διδασκαλίας» καὶ ἐξηγεῖ τοὺς λόγους πὺν τὸν ὥθησαν νὰ γράφει τὸν «Νέο Ραψάκη».

Ὑπόθεσις, ἥτοι δῆλωσις τοῦ παρόντος λόγου, δηλαδὴ τοῦ ἐλέγχου.

Δὲν ἡμπορεῖ τινὰς νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι τὰ πάθη καὶ αἱ θλίψεις καὶ τὰ βάσανα, ὅπου πάσχουν οἱ ἀδελφοί μας χριστιανοὶ ὑπὸ κάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν νῦν κρατούντων, εἶναι καὶ πολλὰ καὶ πικρά, καὶ δεινὰ, καὶ ὑπέρδεια. Εἶναι τοῦτο ὁμολογούμενον, καὶ συμπάσχομεν τοῖς πάσχουσι, καὶ συστενάζομεν τοῖς στενάζουσι, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, ὅπου προστάζει λέγων, χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων (I) καὶ πάλιν, εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχειν πάντα τὰ μέλη. (II) Ταῦτα ἴσως διανοούμενοι, κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας ὁμογενεῖς, καὶ τρόπον τινά, ζήλω διαπύρρῳ κινούμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους, φιλόσοφοι μᾶλλον ὄντες, ἢ φιλόχριστοι, καὶ φιλάδελφοι μᾶλλον, ἢ φιλόθεοι, καὶ μᾶλλον γηϊνόφρονες, ἢ οὐρανόφρονες, τρόπον ἐξεῦρον τῆς τῶν ὅλων ἐλευθερίας, ὅχι τίμιον καὶ χριστιανικόν, καὶ χριστιανοῖς πρέποντα ἀλλὰ βαρβαρικόν τωόντι καὶ βαρβάροις πρέποντα· τίς καὶ ποῖος οὗτος; βιβλιάριον ἐξέδωκαν, Ῥόπαλον τοῦ Ἡρακλέους αὐτὸ ὀνομάσαντες οἱ Ἑλληνόφρονες· βιβλίον δηλαδὴ διεγερτικόν, ἐρεθιστικόν, παρακινήτικόν, ὥστε πάντες οἱ ἀπανταχοῦ χριστιανοί, ἐν ρητῇ ἡμέρᾳ νὰ δείξουν τοῦ Ἡρακλέους τὴν ἀλκὴν ἐναντίον τῶν τυραννούντων αὐτούς, καὶ τὰ ἐξῆς ὁ νοῶν νοεῖτω. Ἡ Θεία Πρόνοια ἡλέησε τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, καὶ πρὸ τοῦ νὰ διαδοθοῦν εἰς τὸν Κόσμον ἐκεῖνα τὰ κακέμφατα ῥόπαλα, ἔκαμε καὶ ἐφανερῶθη ἡ ἀντίθεος αὕτη σκευωρία καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ· καὶ οἱ κατὰ τῶν ἰδίων δεσποτῶν τὴν κοινὴν καὶ καινὴν εὐτρεπίσαντες μάχαιραν, μάχαιραν εἶρον μισθὸν τοῦ παραλόγου ζήλου αὐτῶν. Ἡ ἁγία Ἐκκλησία ταῦτα μαθοῦσα καὶ φρίξασα ἐπὶ τῷ καινῷ καὶ ὀλεθρίῳ τούτῳ ἀκούσματι, ἔτι δὲ καὶ ἐπιταγὴν λαβοῦσα, ἐξέδωκεν εἰς τὸ κοινόν, διὰ τινος ἀδελφοῦ ὡσὰν ἓνα σωτήριον ἀντίδοτον πρὸς τὴν ὀλέθριον ἐκείνην προτροπὴν, μίαν πατρικὴν καὶ ἀδελφικὴν παραίνεσιν, εἰς τοὺς ἀπανταχοῦ χριστιανούς, κηρύττουσαν τοῖς πᾶσι καὶ λέγουσαν, ἀδελφοί, στῶμεν καλῶς, ὅτι πρῶτον μὲν, μία τοιαύτη πρᾶξις, εἶναι ἀπὸ μιᾶς ἀπηγορευμένη ἀπὸ τοὺς θεῖους νόμους εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ· δεύτερον δέ, ὅτι καὶ σφόδρα ἐπικίνδυνον ἦτον καὶ εἶναι εἰς ὅλον τὸ γένος τῶν χριστιανῶν, ὅσοι ζοῦν ὑπὸ κάτω εἰς τούτην τὴν ἐπικράτειαν, ἓνα τοιοῦτον τόλμημα· καὶ πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσῃ, ὅποιος δὲν εἶναι στερημένος παντάπασιν, ἀπὸ συλλογιστικὴν δύναμιν. Εἰς τὰ 98 ἐξεδόθη ἡ τοιαύτη διδασκα-

λία, ἐπιγεγραμμένη εἰς τὸ σεβάσιμον ὄνομα τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Ἀνθίμου· κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξεβράσθη ἀπὸ τὸν κοχλάζοντα ζῆλον ἐνὸς ὁποῦ ἠξεύρει νὰ γελᾷ ἐπὶ τοῖς ἀδίκως φονευμένοις ὑπὸ τῶν τυράννων, καὶ νὰ μακαρίζῃ ἐκείνους ὁποῦ δίδουσι δίκην τῆς ἀφροσύνης των, ἐξεβράσθη λέγω, μία κατὰ πολλὰ λοιδορος ἀντίρρησης, τῆς εἰρημένης παραινέσεως· πλὴν ἔξω ἀπὸ τὰς λοιδορίας καὶ ὕβρεις, τὰς ὁποίας, μὲ ὅλην τὴν θρασύτητα καὶ ἀθυροστομίαν, ξερνᾷ, κατὰ τοῦ συγγραφέως τῆς Πατρικῆς διδασκαλίας, ἀκόμα καὶ διερεθίζει μὲ κάθε τρόπον τοὺς ἀναγινώσκοντας, νὰ βάλουν εἰς πρᾶξιν τὸ ῥόπαλον, λέγωντας ὁ ἀνόσιος, πῶς τοῦτο εἶναι καλὸν καὶ ἀποδεκτὸν κοντὰ εἰς τὸν θεόν, δηλαδή, νὰ φονεύουν οἱ δοῦλοι τοὺς κυρίους των. Ὑστερα ἀπὸ τόσους χρόνους, ὁποῦ εἶναι ἐκδεδομένον, τὸ θεομισὲς τοῦτο βιβλίον, μὲν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, ὁποῦ ἄγομεν ἔτος ὡς, καὶ μῆνα Ἀπρίλιον, ἡμπούρεσα νὰ τὸ ἰδῶ καὶ ἐγὼ· τὸ ὁποῖον τόσῃν ταραχῇ μοι ἐπροξένησεν, δὲν δύναμαι νὰ τὴν παραστήσω μὲ λόγον· δὲν ἠξεύρω ἂν ἄλλος ἀδελφὸς πρὸ ἐμοῦ ἔκαμε πρὸς αὐτὸν τὴν δικαίαν ἀπάντησιν· νομίζω ὅμως, ὁποῦ ἔρχομαι νὰ τὸν παραστήσω, πῶς εἶναι ἓνας νέος Ῥαψάκης, καὶ ὡς τοιοῦτον, ἐλπίζω νὰ τὸν ἀποφασίσουν ὅσοι νοῦν ἔχουν, καὶ δύνανται νὰ κρίνουν ὀρθῶς τὰ λεγόμενα· ἔν μόνον μὲ λυπῇ, ὁποῦ δέν μοι δίδει χέρι, διὰ τὸν πολὺν ὄγκον, νὰ προτάξω αὐτολεξεῖ, τὸ λοιδορον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ ἀντίχριστον ἐκεῖνο βιβλιάριον· καὶ εἰς τοῦτο ζητῶ νὰ ἔχω συγγνώμην.

Ὁ Πρόλογος αὐτὸς τοῦ Παρίου ἐπιβεβαιώνει ὅσα ἐγνωρίζαμε ἤδη: ὅτι δηλαδή ἡ δημοσίευση καὶ ἡ κυκλοφορία στὶς ἐλληνικὲς περιοχὰς τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ρήγα, ὑπῆρξε τὸ ἐρέθισμα γιὰ νὰ ἐξαπολυθοῦν οἱ πατριαρχικὲς ἐγκύκλιοι τοῦ 1798 καὶ νὰ γραφεῖ ἡ «Πατρικὴ Διδασκαλία».¹ Ἄν θελήσουμε νὰ ἐρμηνεύσουμε κατὰ γράμμα τὴν φράση τοῦ Παρίου «Βιβλιάριον ἐξέδωκαν Ῥόπαλον τοῦ Ἡρακλέους αὐτὸ ὀνομάσαντες οἱ Ἑλληνόφρονες» ἴσως ἔχουμε τὸν γενικὸ τίτλο τοῦ δημοσιεύματος τοῦ Ρήγα τὸ ὁποῖο περιελάμβανε τὴν Ἐπαναστατικὴ Προκήρυξη, τὴ Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις, τὸ Παράρτημα καὶ τὸν Θούριο.² Ἡ παρατήρησή του ὅτι «ἡ Θεία Πρόνοια ἠλέησε τὸ γένος

1. Ἡδὴ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' στὴν μία ἀπὸ τὶς ἐγκυκλίους ποὺ ἐξῆλθε τὸ 1798, μνημονεύει τὸ φυλλάδιο τοῦ Ρήγα, ὡς «...σύνταγμα εἰς μίαν κόλλα χαρτὶ ὁλόκληρον ἐπιγραφόμενον Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης...» (ΔΙΕΕ, 9, 100).

2. Βλ. τοῦ καθηγητῆ Ἀπ. Β. Δασκαλάκη, *Μελέται περὶ Ρήγα Βελεστινλή*, 1964, 9-138· σχετικὰ μὲ τὸ Ῥόπαλο τοῦ Ἡρακλέους βλ. σελ. 12, 111, 138. Τὸ «Παράρτημα» (111) ἀρχίζει μὲ τὴν ἀκόλουθον παράγραφο: «Ἡ σημαία ὁποῦ βάνεται εἰς τὰ μπαϊράκια καὶ παν-

τῶν Χριστιανῶν, καὶ πρὸ τοῦ νὰ διαδοθοῦν εἰς τὸν κόσμον ἐκεῖνα τὰ κακέμφατα ῥόπαλα ἔκαμε καὶ ἐφανερώθη ἡ ἀντίθεος αὕτη σκευωρία, καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ...» ἐπαληθεύει ὅσα ἀπὸ ἄλλες πηγές γνωρίζουμε γιὰ τὴν τύχη τοῦ φυλλαδίου, ἐνῶ ἡ φράση του «...καὶ οἱ κατὰ τῶν ἰδίων δεσποτῶν τὴν κοινὴν καὶ καινὴν εὐτρεπίσαντες μάχαιραν, μάχαιραν εὖρον μισθὸν τοῦ παραλόγου ζήλου αὐτῶν...» ἀναφέρεται στὸν θάνατο τοῦ Ρήγα. Προσθέτει ἐπὶ πλέον ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐξέδωσε τὴν «Πατρικὴ Διδασκαλία» κρίνοντας «...ὅτι καὶ σφόδρα ἐπικίνδυνον ἦτο εἰς ὅλον τὸ γένος τῶν χριστιανῶν, ὅσοι ζοῦν ὑπὸ κάτω εἰς τούτην τὴν ἐπικράτειαν ἓνα τοιοῦτον τόλμημα...» ἀλλὰ καὶ «...ἐπιταγὴν λαβοῦσα...».¹

Ἡ σειρὰ συνεπῶς τῶν φυλλαδίων ἀπὸ τὸ 1797 ὅταν ἐδημοσιεύθηκε ἡ Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις τοῦ Ρήγα ἕως τὰ 1805 ποὺ ἔγραψε ὁ Πάριος τὸν Νέο Ραψάκη, πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀκόλουθη : Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις: 1797, οἱ πατριαρχικὲς ἐγκύκλιοι: 1798, Πατρικὴ Διδασκαλία: 1798, Ἀδελφικὴ Διδασκαλία: 1798, Νέος Ραψάκης: 1805. Γραμμένα στὸ ἴδιο πνεῦμα χωρὶς ὅμως ἄμεση ἀναφορὰ στὸ συγκεκριμένο θέμα συγκαταλέγονται ἡ Χριστιανικὴ Ἀπολογία, 1798 καὶ ἡ Ἀντιφώνησις, 1802, καὶ τὰ δύο ἀνώνυμα, ἀλλὰ ἔργα τοῦ Παρίου.

Στὸ δεύτερο, κύριο μέρος τοῦ ἀντιρρητικοῦ του ὁ Πάριος, χρησιμοποιώντας τὴν γνωστὴ καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀνάλογα κείμενά του ἐπιχειρηματολογία, προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι, ἀντίθετα μὲ ὅσα ἐπρέσβευαν ὁ Κοραῆς καὶ οἱ ἄλλοι «Ἑλληνόφρονες», οἱ ὑπόδουλοι χριστιανοὶ δὲν ἔχουν δικαίωμα ὅσα καὶ ἂν εἶναι τὰ «δεινὰ» τους, νὰ ξεσηκώνονται ἐναντίον τῶν «δεσποτῶν» τους· ὅτι ὁ συντάκτης τῆς «Ἀδελφικῆς Διδασκαλίας» μὲ δολιότητα κατέφυγε στὰ Ἱερὰ Κείμενα γιὰ νὰ παρακινήσει τοὺς «ἀπλουστέρους» ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες του νὰ ἐξεγερθοῦν ἐναντίον τῆς ὀθωμα-

τιέrais τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας εἶνε ἓν ῥόπαλον τοῦ Ἑρακλέους, μὲ τρεῖς σταυροὺς ἐπάνω...». Γενικώτερα γιὰ τὸ ζήτημα τῶν φυλλαδίων τῆς ἐποχῆς, βλ. τὸ δημοσίευμα τοῦ Α. Ι. Βρανούση, *Ἄγνωστα πατριωτικὰ φυλλάδια καὶ ἀνέκδοτα κείμενα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κοραῆ*. Ἐπετηρὶς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, τ. ΙΕ', σ. 125 κέξ. (ὑπὸ ἐκτύπωση). Στὴν δημοσίευσή του αὕτῃ ὁ Α. Βρανούσης μαζί μὲ ἄλλα ἀνέκδοτα κείμενα παρέθετε καὶ τὸ λειψὸ

κείμενο τοῦ Νέου Ραψάκη, ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τῆς Bibliothèque Nationale. Ἐθεώρησα λοιπὸν ὅτι ἦταν σωστὸ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ δεοντολογία νὰ τοῦ παραχωρήσω γιὰ νὰ τὸ ἐκδόσει τὸ πλῆρες κείμενο, ἀφοῦ προηγουμένως ἐζήτησα τὴν ἄδεια τοῦ κ. F. Walton, ὁ ὁποῖος μοῦ εἶχε ἐπιτρέψει νὰ παρουσιάσω καὶ νὰ ἐκδόσω τὸ χειρόγραφο.

1. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Α. Βρανούσης, ἔ. ἀ., 186-187 καὶ ὑποσημειώσεις

νικῆς ἐξουσίας: ὁ Πάριος δηλώνει ὅτι ἡ προσπάθειά του στρέφεται ἀκριβῶς πρὸς αὐτούς, τοὺς «ἀπλουστέρους» γιὰ τοὺς ὁποίους ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ παρασυρθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀπατηλοὺς λόγους τοῦ Νέου Ραψάκη.¹

Ἀφοῦ, κατόπιν, ἀναφερθεῖ σύντομα στὸ ἱστορικὸ τῶν δύο ἐκδόσεων, τῆς Πατρικῆς δηλαδή καὶ τῆς Ἀδελφικῆς Διδασκαλίας, ὁ Πάριος, χρησιμοποιώντας παραδείγματα ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστές, τὸν Παῦλο καὶ τὸν Πέτρο, τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Θεοδώρητο τὸν Κύρου καὶ Εὐσέβιο τὸν Παμφίλου, καὶ τοὺς «ἐθνικοὺς φιλοσόφους» Σωκράτη καὶ Πλάτωνα (χρησιμοποιεῖ τὸν πλατωνικὸ Κρίτωνα), προσπαθεῖ νὰ δείξει ὅτι ὁ χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ «ἀντιδικεῖ» πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἀφοῦ μάλιστα ἡ χριστιανικὴ ἐλευθερία δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἄλλο νόημα «...πάρεξ τῆς ψυχῆς, τῆς συνειδήσεως...». «Ὡστε, «... καὶ ἡμεῖς οἱ δοῦλοι πρέπει νὰ βάνωμεν εἰς ἓνα μέρος τὴν ὑπομονήν...» ἀντὶ νὰ σηκώνουμε τὸ ρόπαλο ἐναντίον τῶν «κρατούντων».² Ἀπομονώνει φράσεις τοῦ κοραϊκοῦ κειμένου, ὅπως π.χ. ἐκείνην στὴν ὁποία ὁ Κοραῆς παρατηρεῖ «Κατὰ τὴν διδασκαλίαν λοιπὸν τῶν Ἀποστόλων, εἰς τοιοῦτους παρανόμους ἡγεμόνας, ὅχι τυφλὴ καὶ ἄλογος ὑπακοή, ἀλλὰ γενναία ἀντίστασις χρειάζεται. Καὶ τὴν τοιαύτην ἀντίστασιν καὶ μὲ τὸ ἔργον ἐδίδαξεν ὁ Παῦλος»³, γιὰ νὰ παρατηρήσει ὅτι ὁ συντάκτης τῆς Ἀδελφικῆς Διδασκαλίας» παρανοεῖ σκόπιμα τὸ νόημα τῶν λόγων τῶν Ἀποστόλων· ὅτι εἶναι «ἀναίσχυντος», «ἄθρησκος», «δόλιος», «ἐμπορος τῆς θείας γραφῆς» ποῦ, προκειμένου νὰ ἐπιτύχει τὸν σκοπὸ του δὲν διστάζει νὰ διαστρεβλώνει τὰ ἱερὰ Κείμενα.⁴

Τὴν ὁθωμανικὴ ἐξουσία χαρακτηρίζει ὁ Πάριος —στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀκολουθεῖ τὸν συγγραφέα τῆς «Πατρικῆς Διδασκαλίας»⁵— ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ «βοηθητικὰ μέσα καὶ φάρμακα σωτήρια» τὰ ὁποῖα ἡ «θεία πρόνοια ἡ ὁποία εἶναι πάνσοφος ἡξεύρει καὶ δύναται νὰ κατασκευάζῃ», προσθέτοντας ὅτι ἡ ἐξουσία αὕτη «ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀγίαν ἐκ-

142, 143 (σ. 187).

1. «...ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχοντας νὰ ἐξάψῃ εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας τὴν ἰδική του παράλογον ὀργὴν καὶ νὰ ἀρματώσῃ τὰς δεξιὰς τῶν δούλων ἐναντίον τῶν ἰδίων τοὺς Δεσποτῶν», καὶ «... ἐνδέχεται νὰ ἀπατῶνται τινὲς τῶν ἀπλουστέρων ὅσοι δὲν καταλαμβάνουν τὸ ἀληθινὸν νόημα ἐκείνων τῶν ρητῶν». σ. [11] καὶ [27].

2. σ. [35].

3. Ἀδελφικὴ Διδασκαλία, 23—29.

4. σ. [10] [11] [8].

5. Πατρικὴ Διδασκαλία 10-11, ὅπου τὰ ἀκόλουθα: «Ἐδῶ ὅμως ἄλιν, ἀγαπητοὶ χριστιανοί, πρέπει νὰ ἴδωμεν καὶ νὰ θαυμάσωμεν τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην. Ἰδέτε λαμπρότατα τί οἰκονόμησεν ὁ ἄπειρος ἐν ἐλέει καὶ πάνσοφος ἡμῶν Κύριος, διὰ νὰ φυλάξῃ αἰθὺς ἀλώβητον τὴν ἀγίαν καὶ ὁρθόδοξον πίστιν ἡμῶν... ἤγειρεν ἐκ

κλησίαν, ἐναντίον τοῦ παπισμοῦ (τῇ ἀληθείᾳ μεγάλως ἐχρησίμευσεν...)».¹ Ὑποστηρίζει κατόπιν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι πουθενὰ στὴν διδασκαλία τοὺς δὲν ἀναφέρονται στὴν ἐγκόσμια ἐλευθερία τῆς ὁποίας ὁπαδὸς εἶναι ὁ Νέος Ραψάκης, ἐνῶ ἀφετέρου ὁ Θεὸς προνοεῖ πάντοτε «... ὅχι τοῦ θνητοῦ καὶ βρωμεροῦ σώματος ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου καὶ θείας ψυχῆς...» προετοιμάζοντας γιὰ τοὺς πιστοὺς τὴν «ζωὴν αἰώνιον». Ἀμέσως πιὸ κάτω γράφει : «... εἰδὲ καὶ μᾶς λείπει ἡ τελεία ἐλευθερία τί τοῦτο ; ποῦ μᾶς ὑπεσχέθη ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἡμετέρας πίστεως βασιλείαν καὶ ἐλευθερίαν κοσμικήν;...» συνεπῶς, οὔτε χρειάζεται νὰ «... ἀγωνιζόμεθα... διὰ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν· ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει...» καὶ γι' αὐτὸ τὸν λόγο δὲν ἀρμόζει νὰ «... δεχόμεθα τὰς διδασκαλίας ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὰς φλυαρίας τῶν θνητοψύχων τούτων λιμπερτίνων...». Καὶ συμπληρώνει λέγοντας ὅτι οἱ χριστιανοὶ ὡς στρατιῶτες τοῦ Χριστοῦ ζοῦμε ὅχι γιὰ νὰ «... τραβοῦμεν τὴν μάχαιραν, ὅχι διὰ νὰ κάνωμεν πολέμους... ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου... Λοιπὸν ἐπειδὴ τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως εἴμεσθε στρατιῶται ἅς μὴν ὄνειροπολοῦμεν βασιλείαν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν ματαίαν καὶ προσωρινήν...».²

Αὐτὸ εἶναι, μὲ συντομία, τὸ περίγραμμα μέσα στὸ ὁποῖο κινήθηκε ὁ Πάριος συντάσσοντας τὸν Νέον Ραψάκη: οἱ ἀπόψεις του δὲν παρουνισιάζουν τίποτε τὸ καινούριο ἢ τὸ πρωτότυπο ἀλλὰ ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια γραμμὴ πού εἶχε χαράξει καὶ σὲ ἄλλα ἀνάλογα δοκίμιά του, τὴν «Χριστιανικὴ Ἀπολογία», τὴν «Ἀντιφώνηση». Σὲ ὅλα ὁ μελετητὴς θὰ συναντήσει παρεμφερῆ ἐπιχειρηματολογία, συγγενικὸ λεξιλόγιο, κάποτε μάλιστα θὰ δεῖ νὰ χρησιμοποιοῦνται φράσεις τυποποιημένες πού περνοῦν ἀπὸ τὸ ἓνα κείμενο στὸ ἄλλο³.

Ἡ στάση του ἀπέναντι στὰ προβλήματα τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὅπως διαγράφεται στὸ κείμενο τοῦ «Νέου Ραψάκη», εἶναι ἡ ἴδια τὴν ὁποία διαπιστώνουμε στὰ ἄλλα ἔργα του : ἔντονη ἀποστροφή πρὸς ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ τὴ Δύση εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν θρησκεία εἴτε τὴν ἐπιστήμη· ἔμφα-

τοῦ μηδενὸς τὴν ἰσχυρὰν αὐτὴν βασιλείαν τῶν Ὁθωμανῶν... καὶ ὕψωσε τὴν βασιλείαν αὐτὴν τῶν Ὁθωμανῶν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ἀναμφιβόλως ὅτι θεῖω ἐγένετο βουλῇ-ματι, καὶ ὅχι μὲ δύναμιν τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ πιστοποιήσῃ πάντας τοὺς πιστοὺς, ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο εὐδόκησε νὰ οἰκονομήσῃ μέγα μυστήριον, τὴν σωτηρίαν δηλαδὴ εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς του

λαούς».

1. σ. [28].

2. σ. [45] [46]. Βλ. καὶ «Πατρικὴ Διδασκαλία», 20, ὅπου: «Ὅχι χριστιανοὶ ἅς ἔχωμεν σταθερότητα καὶ φρόνησιν ἅς μὴ χάσωμεν διὰ μίαν ψευδὴ καὶ ἀνύπαρκτον τάχα ἐλευθερίαν τοῦ παρόντος βίου, τοὺς ἀμαραντίνους στεφάνους τῆς αἰωνίου μακαριότητος...».

3. «Ἄλλ' ἔαρ χελιδὼν οὐ καθίστησι

ση τοῦ ρόλου τῆς ὁθωμανικῆς ἐξουσίας τὴν ὁποία θεωρεῖ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ «βοηθητικὰ μέσα καὶ φάρμακα σωτήρια» γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ὁδοξίας ἀπὸ τοὺς κινδύνους τοῦ «παπισμοῦ»· ἐπιμονὴ στὴν ἰδέα ὅτι οἱ χριστιανοὶ δὲν πρέπει νὰ ἀγωνίζονται, ὅσα καὶ ἂν εἶναι τὰ «δεινὰ» τους γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐλευθερίαν τους ἀφοῦ μέλημα τοῦ χριστιανοῦ πρέπει νὰ εἶναι ὄχι ἡ ἐπίγειος ζωὴ ἀλλὰ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἀνάλογες εἶναι οἱ ἀπόψεις ποὺ διέπουν τὴν «Πατρικὴ Διδασκαλία»· τὰ δύο κείμενα μάλιστα παρουσιάζουν ὁμοιότητες συγκεκριμένες στὴν γραμμὴ τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν, πράγμα φυσικὸ ἄλλωστε ἀφοῦ καὶ τῶν δύο οἱ στόχοι εἶναι κοινοί.

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πάριος ἔγραψε τὸν «Νέο Ραψάκη» ἐπιχειρώντας νὰ ὑπερασπίσει τὸν συντάκτη τῆς «Π.Δ.», θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει ἓνα ἐπὶ πλέον τεκμήριο ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι καὶ ὁ συγγραφέας τῆς «Π.Δ.», ὅπως ἔχουν, κατὰ καιροῦς, ὑποστηρίξει ὀρισμένοι μελετητές.¹ Μερικὲς ἄλλωστε φράσεις ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ «Νέου Ραψάκη», αὐτὲς μὲ τίς ὁποῖες ὁ Πάριος αἰσθάνεται ὑποχρεωμένος νὰ πάρει τὸ μέρος τοῦ συντάκτη τῆς «Π.Δ.», εἶναι δυνατόν νὰ ἐνισχύσουν μιὰ τέτοια ὑπόθεση.

Ὡστόσο, ἡ «Π.Δ.», τόσο στὴν φραστικὴ τῆς διατύπωση ὅσο καὶ στὸ λεξιλόγιό της διαφέρει ἀπὸ ἄλλα ἔργα τοῦ Παρίου. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὴν ἔχει συντάξει κάποιος μὲ μεγαλύτερη ἀπόκλιση πρὸς τὴν λογισμὴν. Ὅμως, ὁ κανόνας τῶν ἐσωτερικῶν τεκμηρίων δὲν ὀδηγεῖ πάντα σὲ ἀσφαλῆ συμπεράσματα ὥστε εἶναι προτιμώτερο νὰ μὴν βασιζόμαστε σ' αὐτόν, ἰδίως γιὰ ἓνα θέμα στὸ ὁποῖο, προσωπικὰ τουλάχιστον θεωρῶ, ὅτι δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἔχουμε ὅπωςδήποτε μιὰν ἀπάντηση καταφατικὴ. Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ὁ Πάριος θὰ μπορούσε, καὶ ἀπὸ τὴν κοσμοθεωρίαν του ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του νὰ εἶχε γράψει, κοντὰ σ' ἄλλα μαχητικὰ του φυλλάδια, καὶ τὴν «Πατρικὴ Διδασκαλία», ὅπως θὰ μπορούσε νὰ τὴν εἶχε συνθέσει καὶ κάποιος ἄλλος — ἂν δεχθοῦμε ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀνθίμος δὲν εἶναι ὁ συντάκτης της — λόγιος ἢ κληρικὸς ποὺ ἔβγαине ἀπὸ τοὺς ἴδιους κύκλους. Συμπερασματικά, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ «Πατρικὴ Διδασκαλία» καθὼς καὶ τὰ ἄλλα

μία», ὑπάρχει στὸν Νέο Ραψάκη καὶ στὸ Ἐγγειρίδιον Ἀπολογητικόν· «...ἀλλ' ἵνα τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γαστέρα παναισχίστως θεραπεύσωσιν...» βρίσκεται στὸν Νέο Ραψάκη καὶ στὴν ἐπιστολὴ

τοῦ πρὸς Κοραῆ τῆς 31.3.1791. (Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ, 1901, Ε', 131)· «Στῶμεν καλῶς» στὴν Χριστιανικὴ Ἀπολογία καὶ στὸν Νέο Ραψάκη.

1. Βλ. Γ. Βαλέτας, ἔ.ἀ., 8. Μ. Πα-

ἀντιρρητικά φυλλάδια τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὅσα εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖο τῆς Πόλης, ἐμφοροῦνται ἀπὸ ἓνα κοινὸ πνεῦμα, προέρχονται ἀπὸ ἓνα κοινὸ κλίμα ποὺ καλλιεργήθηκε μιὰν ὀρισμένη στιγμή καὶ αὐτὸ ἐκφράζουν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποιοὶ τὰ ἔχουν συνθέσει, καὶ ἂν τὰ ἐκυκλοφόρησαν ἐπώνυμα, ἀνώνυμα ἢ ψευδώνυμα.

Αἰκ. Κουμαριανοῦ

παῖωάννου, *Ἡ θρησκευτικότητα τοῦ Παπαδιαμάντη*, 1948, 23 κέξ. - Δ.
Οἰκονομίδης, *ἔ.ἀ.*, 385, κέξ.